

УДК 821.111.09 "20/21"

Л. В. Угляр, викладач

(ДВНЗ "Ужгородський національний університет")

lv_uhlyay@mail.ru

ПЛЮРАЛІЗМ ПРОЯВУ МАСКУЛІННОСТІ У ПРОЗІ ТОНІ MORRISON (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ "УЛЮБЛЕНА")

У статті зроблено спробу дослідити концепцію маскулінності на матеріалі роману "Улюблена" Тоні Моррісон. При цьому увиразнено роль проблематики расових та гендерних відмінностей. Виявлено, що плюралізм прояву маскулінних якостей героями вказаного твору обумовлений об'єктивними та суб'єктивними соціальними факторами. Це дозволило дійти висновку, що письменниця відкидає стереотипність поняття маскулінності, закликаючи до гуманізації суспільства шляхом становлення неупереджених взаємовідносин.

Ключові слова: маскулінність, гендер, раса, фемінність, ідентичність, стереотипність, гуманізація, психологізм.

Постановка проблеми. З розвитком феміністичного руху проблеми фемінності та маскулінності стали органічним об'єктом наукових зацікавлень дослідників. Особливо активно маскулінність почала досліджуватись у науковому полі на рубежі 80-х – 90-х рр. XX ст. Назрівання у суспільстві гострої потреби усунути соціальну субординацію спонукала сучасних дослідників відійти від стереотипності увиразненої концепції, що передбачає домінування чоловіків та субординацію жінок, натомість розширюючи та доповнюючи поняття маскулінності [1].

Мета статті – дослідити концепцію маскулінності у прозі Тоні Моррісон, зокрема в її романі "Улюблена", та визначити варіативність прояву маскулінності протагоністами.

Аналіз основних досліджень. Британський науковець Тім Едвардз в есе "Культури маскулінності" ("Cultures of Masculinity", 2006) вказує на еволюцію значення маскулінності від її традиційного бачення як расового, класового та гендерного домінування до полівалентності цього значення [2: 2]. Вчений відходить від синонімії "маскулінність – сила", що склалася історично. Австралійська дослідниця Рейуін Коннелл у своїй книзі "Маскулінності" ("Masculinities", 1995) розглядає статі як окремий пласт соціальної культури. Одна з перших дослідниць концепції маскулінності аргументовано стверджує: статі має вирішальне значення, а соціальні ролі визначаються згідно очікувань та норм [3: 25]. Відтак, поведінка людини є окресленою заздалегідь. Це призводить до викривленого сприйняття соціальної реальності, оскільки перебільшується різниця між чоловіками і жінками; як наслідок, фактори класу, раси та статі стають неоднозначними, розмитими. Це, в свою чергу, провокує домінуючі групи до застосування влади над субординованими, адже маскулінність передбачає силу, незалежно від статі [3: 26–27]. Американський науковець Джон Бейнон у своєму есе "Маскулінність та культура" ("Masculinities and Culture", 2002) трактує маскулінність як комплекс культурних особливостей, яка завжди обумовлена культурними, історичними та географічними чинниками [4: 1]. Дослідник розрізняє біологічні (чоловічі) та соціологічні (маскулінні) характеристики людини. Він стверджує, що риси маскулінності можуть бути властиві жінкам, а чоловікам – фемінні риси [4: 7]. Стрижневим фактором постає поведінка особи, а не гендерна приналежність. Автор акцентує, що не слід розглядати особистість крізь призму стереотипів. При цьому він виділяє такі основні чинники, які дозволяють сприймати маскулінність на рівні тексту ("masculinity-as-a-text"): а) історичний; б) географічний; в) культура та субкультура; г) клас та професія; ґ) релігійні вірування; д) етнічний; е) віковий та психічний; є) орієнтація; ж) освіта; з) статус та стиль життя [4: 10]. Зважаючи на всі ці фактори, маскулінність не може бути сталим показником. Як тільки змінюється один із них, смислове наповнення цього поняття теж змінюється. Д. Бейнон назвав це явище "маскулінність-у-русі" ("masculinity-on-the-move") [4: 10].

Виклад основного матеріалу. Серед вищезазначених факторів є деякі незмінні (історичний, етнічний, культурний), які визначають спільні характеристики для певної групи осіб. Так, у межах певного історичного періоду, представленого в романах афро-американської письменниці Тоні Моррісон, вбачається різниця між комплексом маскулінних характеристик білих і чорношкірих героїв. Вони належать до різних етнічних груп, культур, соціальних класів і, відповідно, мають різні релігійні вірування й психологічні особливості, а також ведуть різний стиль життя. Єдиними спільними факторами для них є історичний період та географічне розташування. Тому узагальнення чоловічих персонажів у прозових полотнах Тоні Моррісон не є доцільним не тільки через протистояння різних ідеологій, але й через психологічні та етичні міркування.

Смислове навантаження творів письменниці визначається фемінним дискурсом. Відтак чоловічі образи в її прозі – маргінальні. Авторка зображує страждання чорношкірої жінки у маскулінному світі, якій в умовах рабства доводилося виживати не тільки фізично, а й ментально. Мисткиня вказує

умовному реципієнтові на те, що найбільш складні життєві перипетії випадали на долю чорношкірої жінки. Щодо білих героїв чоловічої статі, то вони переважно виступали агресорами не тільки по відношенню до афро-американців, незалежно від статі та віку, але й щодо білих жінок. Первинним для них було втілення своїх задумів та задоволення своїх потреб.

Стосовно висвітлення внутрішнього світу чорношкірого чоловіка бачення Тоні Моррісон є бінарним. З одного боку, вона представляє маскулінність афро-американських героїв, які відрізняються від білих не тільки кольором шкіри, а й наголошує на їхній відмові від насильства та орієнтації на цінності комуні. Мисткиня, як і вищезгадані науковці, вважає маскулінність не біологічним, а соціальним фактором, що визначається гендерними, класовими та расовими характеристиками [5: 202]. Тут вона проводить паралель між афро-американськими чоловіками й жінками, відносячи їх до одного соціального прошарку, відмінного від світу білих. Чорношкірих героїв чоловічої і жіночої статі Тоні Моррісон ставить в один ряд [6: 28]. З іншого боку, чорношкірий чоловік уподібнюється білому, коли має перевагу над кимось іншим. Він так само прагне домінувати та проявляє агресію до слабших або підлеглих. Так, чорношкірі чоловіки зазвичай проявляли маскулінні ознаки щодо чорношкірих жінок, проте стосовно білих чоловіків та жінок змушені були проявляти фемінні якості як субординований клас. Вагомою є психологічна точність письменниці у розкритті чоловічих образів у романах, що визначається високим її умінням показати їх у взаємозв'язку з обставинами, які сприяли відродженню їхньої маскулінності / мужності. Вчинки героїв ґрунтуються на історичних подіях з неприкрашеною правдою.

У романі Тоні Моррісон "Улюблена" найбільш зримо висвітлено проблеми маскулінності та відносності цього поняття. Авторка підкреслює антигуманність процесу позбавлення маскулінних якостей ("emasculating" [7: 10]) "Я-особи" за часів рабства, коли показники раси та етнічності мали вирішальне значення в житті кожного жителя Сполучених Штатів Америки. В умовах рабства афро-американці зазнавали дегуманізації внаслідок відповідного до них ставлення з боку плантаторів. Вони вважали, що проявом маскулінності було оволодіння новими землями та підтримка патріархального устрою. Це призвело до того, що плоди расизму пожиналися багатьма поколіннями афро-американців навіть після відміни рабства у США.

Втіленням білого демонізму постає шкільний вчитель з роману "Улюблена" – рабовласник плантації під іронічною назвою "Рідний дім", якому Тоні Моррісон свідомо не надає імені через його антигуманні вчинки. Він навчає дітей псевдонауковим теоріям стосовно природи та призначення афро-американців. Чоловік вважає чорношкірих окремим видом ссавців – середньою ланкою між тваринами та людьми. Цим він принципово відрізняється від попереднього власника Містера Гарнера, який відносно лояльно ставився до своїх рабів і називав їх справжніми чоловіками.

Текст мовою оригіналу:

"... Now at Sweet Home, my niggers is men everyone of em."

"Beg to differ, Garner. Ain't no nigger men."

"Not if you scared, they ain't." Garner's smile was wide. "But if you a man yourself, you'll want your niggers to be men too." [8: 10].

Текст мовою мети:

"Тепер у Рідному домі мої негри – чоловіки, кожен з них."

"Не можу погодитися з тобою, Гарнер. Жоден негр не може бути чоловіком."

"Якщо ти боїшся, то не може. – Посмішка Гарнера була широкою. – Але якщо ти сам – чоловік, ти захочеш, щоб і твої негри були чоловіками." (переклад – Л. У.).

Жорстоке поводження шкільного вчителя змушує рабів втікати. Статус рабовласника та учителя передбачає домінування як прояв маскулінності по відношенню до рабів. Чорношкірі чоловіки, в свою чергу, позбавлені права на лідерство, і, відповідно, маскулінних якостей. Приречені на субординацію, вони набувають фемінних ознак.

Образу шкільного вчителя протиставлений Пол Ді – його колишній раб з "Рідного дому". Він втік звідти і попрямував на Північ, як і багато інших рабів-утікачів з Півдня Сполучених Штатів, де режим контролю рабів був надзвичайно жорстким. Усі вони ризикували життям, проте смерть була для них кращою альтернативою, ніж повернення у неволю. Пол Ді – середньостатистичний афро-американець свого часу, який шукає своє місце у новому лібералізованому соціумі. Він мандрує землями Штатів протягом вісімнадцяти років, але повертається ще більше спустошеним, адже вже був не в змозі відповідати вимогам сучасності. Після довгих пошуків кращої долі Пол Ді дістався мети – оселився разом з Сетою та її дітьми, маючи намір створити повноцінну сім'ю і тим самим реалізувати себе як чоловік.

Текст мовою оригіналу:

"Only this woman Sethe could have left him his manhood like that. He wants to put his story next to hers."

"Sethe," he says, "me and you, we got more yesterday than anybody. We need some kind of tomorrow [8: 273]."

Текст мовою мети:

"Тільки ця жінка Сета могла б з легкістю зберегти йому його мужність. Він хоче поєднати їхні історії разом.

"Сета, – сказав він, – я і ти, в нас більше вчора, ніж у будь-кого іншого. Нам потрібно бодай трохи завтра." (переклад – Л. У.).

Разом з Сетою Пол Ді мав не просто спільне минуле, але й міг створити краще майбутнє, маючи волю, роботу, родину. Він піклується про її дітей, прагнучи стати головою в сім'ї. Проте це не подобається ні Денвер, ні Улюбленій, злий дух якої чоловік намагався вигнати з будинку. Тоді він проявив свою маскуліність у вигляді фізичної сили та турботи про родину Сети.

Текст мовою оригіналу:

"Well, I think the baby got plans," said Denver [...]. Whatever they were or might have been, Paul D messed them up for good. With a table and a loud male voice he had rid 124 of its claim to local fame" [8: 37].

Текст мовою мети:

"Ну, я думаю, дитина має плани", – сказала Денвер [...]. Якими б вони не були чи могли би бути, Пол Ді зіпсував їх назавжди. За допомогою стола та гучного чоловічого голосу він позбавив будинок 124 від претензії на місцеву славу" (переклад – Л. У.).

Коли привид припинив шкодити, чоловік вирішив, що позбувся його. Невдовзі біля будинку вони знайшли напівпритомну дівчину, яка поводитися дуже дивно. Вона назвалась Улюбленою. Її поведінка нагадувала дитячу попри те, що їй було вісімнадцять років. Згодом поведінка дівчини змінювалась, дедалі більше нагадуючи процес дорослішання. Вона повністю заволоділа увагою Сети, а згодом і її розумом. Улюблена прагнула отримати ту материнську любов і турботу, якої була позбавлена протягом багатьох років у потойбіччі. Вона спокусила Пола Ді, щоб завадити його відносинам з матір'ю. Після того, як Денвер про це дізнався, чоловік був змушений покинути їхню сім'ю. Цей епізод має метафоричне значення, оскільки Улюблена, як привид рабства, повернулася і знову примусила чорношкірого чоловіка посісти субординоване становище. Герой проявив слабкість і втратив свій авторитет. Відповідно, йому не вдалося проявити маскуліні характеристики, які б дозволили йому втримати лідерство в родині. Натомість Улюблена виявила ознаки маскуліності – егоїзм та лідерство у сім'ї [9: 429]. Таким чином, поняття маскуліності виходить за межі стереотипів і набуває додаткового змістового наповнення. Крім того, Пол Ді став жертвою насилля, як колись Сета, яка уособлює афро-американських жінок, які піддавалися насиллю у рабстві. Улюблена змушує чоловіка побувати на місці жінки з її безвихідним положенням жертви. Вона демонструє йому можливості застосування влади сильнішого над слабшим. Таким чином, Тоні Моррісон закликає до розуміння та співчуття чоловічу половину людства в особі Пола Ді.

Для героя проявом його маскуліності було й те, що він міг самостійно розпоряджатися власним життям після втечі з "Рідного дому". Для Пола Ді мужність та гуманність були однаково важливими, як для Сети материнство та гуманність [7: 10]. Тому він прагнув піклуватися про Сету і Денвер, намагаючись уберегти їх від привида. Йому це не одразу вдалося, проте він зміг проявити турботу після повернення до сім'ї вдруге. Чоловік допоміг коханій оговтатись від страждань після того, як її знову розлучили з Улюбленою, вигнавши привид з будинку за допомогою обряду екзорцизму. Сета і Пол Ді знайшли розраду один в одному, що допомагало їм заживляти душевні рани після довготривалого рабства.

Одним із небагатьох рабів, які не втратили своєї маскуліності, був Галле. Він зумів піклуватися про свою родину у супереччя неволі. Упродовж п'яти років раб працював по неділях, щоб заощадити гроші і викупити свою матір з рабства. Він був єдиним чоловіком у "Рідному домі", який створив сім'ю. Галле і Сета готувалися до справжнього весілля. Він спланував втечу для неї, своїх дітей та інших рабів, однак сам не зміг вирватися на волю. Його доля залишилася невідомою. За версією Пола Ді він помер від горя після того, як став свідком знущання над Сетою білих молодиків. Він не міг її захистити, бо був прив'язаний на горищі. Благородні вчинки Галле надали йому авторитет та повагу серед його побратимів.

Стійкість до дегуманізації проявив і Сіксо, найбільш непокірний раб у "Рідному домі". Він намагався зберегти свою національну ідентичність, відмовляючись розмовляти англійською мовою. Герой стверджував: у ній немає майбутнього. Він знав багато африканських пісень та танців, виконання яких дозволяло його соратникам зрозуміти, що значить бути чоловіком за африканськими стандартами [10: 112]. Це викликало захоплення ним серед рабів. Проте непокірність Сіксо стала причиною його смерті. Рабовласник лінчував його як непридатного раба.

Примітним є те, що чоловічі образи чорношкірих героїв так само викликають співчуття, як і жіночі. Таким чином, роман Тоні Моррісон "Улюблена" позначений глибоким психологізмом: герої втрачають духовну і фізичну цілісність, опинившись в маргінальному становищі відносно суспільства та один одного. Письменниця підкреслює, що тільки сильні духом особистості змогли відновити свою ідентичність, тобто ті, які були наділені маскулініні якостями.

Висновки. Тоні Моррісон у своїй творчості, в романі "Улюблена" зокрема, висвітлює тематику соціальної нерівності як визначального фактору для домінування одних та субординації інших, майстерно зображуючи наслідки насильницького підкорення. Для афро-американських чоловіків вона представляє альтернативне джерело виявлення своєї маскулінності, що передбачає концентрацію на особистій філософії, а не на загальноприйнятих нормах, в основі якої – рівність та співпраця. Вона відкидає маскулінність, яка має економічне підґрунтя. Мисткиня критикує як расове домінування, так і патріархальність, коли чоловіки намагаються слідувати стереотипам задля суспільного схвалення [5: 203]. Письменниця закликає відмовитись від насилля, яке руйнує суспільство [5: 204]. Для здійснення цього важливою є насамперед гуманізація маскулінності як ключової складової у проявах домінування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Kenneth P. Performing Black Masculinity / P. Kenneth // Gender, Sexuality and Women's Studies Program. – Pittsburgh : University of Pittsburgh, 2012 : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wstudies.pitt.edu/blogs/ola8/performing-black-masculinity>.
2. Edwards T. Cultures of Masculinity / T. Edwards. – London : Routledge, 2006. – 192 p.
3. Connell R. W. Masculinities / R. W. Connell. – Cambridge : Polity Press, 2005. – 324 p.
4. Beynon J. Masculinities and Culture / J. Beynon. – Buckingham, Philadelphia : Open University Press, 2002. – 191 p.
5. Beaulieu E. A. The Toni Morrison Encyclopedia / E. A. Beaulieu. – London : Greenwood Press, 2003. – 429 p.
6. Kang N. To Love and Be Loved : Considering Black Masculinity and the Misandric Impulse in Toni Morrison's Beloved / N. Kang // Bloom's Modern Critical Interpretations : Toni Morrison's Beloved ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 25–47.
7. Daniels S. V. Putting "His Story Next to Hers": Choice, Agency, and the Structure of Beloved / S. V. Daniels // Bloom's Modern Critical Interpretations : Toni Morrison's Beloved. New Edition ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 5–23.
8. Morrison T. Beloved / T. Morrison. – New York : Penguin, 1987. – 324 p.
9. Osagie I. Is Morrison Also among the Prophets? : "Psychoanalytic" Strategies in Beloved / I. Osagie // African American Review. – New York : Indiana University Press, 1994 (Fall). – V. 28. – N. 3 – P. 423–440.
10. Keizer A. R. "Beloved": Ideologies in Conflict, Improvised Subjects / A. R. Keizer // African American Review. – Terre Haute : Indiana State University. – V. 33. – N. 1. – P. 105–123.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kenneth P. Performing Black Masculinity / P. Kenneth // Gender, Sexuality and Women's Studies Program. – Pittsburgh : University of Pittsburgh, 2012 : [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.wstudies.pitt.edu/blogs/ola8/performing-black-masculinity>.
2. Edwards T. Cultures of Masculinity / T. Edwards. – London : Routledge, 2006. – 192 p.
3. Connell R. W. Masculinities / R. W. Connell. – Cambridge : Polity Press, 2005. – 324 p.
4. Beynon J. Masculinities and Culture / J. Beynon. – Buckingham, Philadelphia : Open University Press, 2002. – 191 p.
5. Beaulieu E. A. The Toni Morrison Encyclopedia / E. A. Beaulieu. – London : Greenwood Press, 2003. – 429 p.
6. Kang N. To Love and Be Loved : Considering Black Masculinity and the Misandric Impulse in Toni Morrison's Beloved / N. Kang // Bloom's Modern Critical Interpretations : Toni Morrison's Beloved ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 25–47.
7. Daniels S. V. Putting "His Story Next to Hers": Choice, Agency, and the Structure of Beloved / S. V. Daniels // Bloom's Modern Critical Interpretations : Toni Morrison's Beloved. New Edition ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 5–23.
8. Morrison T. Beloved / T. Morrison. – New York : Penguin, 1987. – 324 p.
9. Osagie I. Is Morrison Also among the Prophets? : "Psychoanalytic" Strategies in Beloved / I. Osagie // African American Review. – New York : Indiana University Press, 1994 (Fall). – V. 28. – N. 3 – P. 423–440.
10. Keizer A. R. "Beloved": Ideologies in Conflict, Improvised Subjects / A. R. Keizer // African American Review. – Terre Haute : Indiana State University. – V. 33. – N. 1. – P. 105–123.

Углый Л. В. Плюрализм проявления маскулинности в прозе Тони Моррисон (на материале романа "Любимица").

В статье осуществлено попытку исследовать концепцию маскулинности на материале романа "Любимица" Тони Моррисон. При этом акцентировано роль проблематики расовых и гендерных отличительностей. Определено, что плюрализм проявления маскулинных качеств героями указанного произведения зависит от объективных и субъективных социальных факторов. Это позволило прийти к итогу, что писательница отбрасывает стереотипность понятия маскулинности, призывая к гуманизации общества путем становления непредвзятых взаимоотношений.

Ключевые слова: маскулинность, гендер, раса, феминность, идентичность, стереотипность, гуманизация, психологизм.

***Uhlyay L. V. Pluralism of Manifestation of Masculinities in Toni Morrison's Prose
(Based on the Novel "Beloved").***

With the development of the feminist movement, the problematics of femininity and masculinity has become an object of scholar's scientific interests. Masculinity has been thoroughly studied in the late 80's – 90's of the XX century. The urgent need of the society to eliminate the social subordination motivated modern researchers to move away from the stereotype of the noted concept, which implies domination of men and subordination of women. Instead, they propose to expand and complement the concept of masculinity. In the process of researching the concept of masculinities based on the novel "Beloved" by Toni Morrison the author of the article uses works of the prominent foreign scholars, such as John Beynon, Raewyn Connell, Tim Edwards, Nancy Kang and Polk Kenneth. The scientists perform various aspects of masculinities and give this notion a new sense, which differ from the stereotypical one. For demonstrating that Toni Morrison's protagonists from her novel 'Beloved' were taken as bright examples. Her male and female characters combine both feminine and masculine qualities and manifest them in different ways depending on social background. Besides, the role of racial and gender distinctive features is underlined. As a result, those who demonstrate masculine features provoke others to extraordinary actions that lead to the changes in the inner world of both.

Thus, pluralism of manifestation of the characters' masculine qualities of this novel depends on the objective and subjective social factors. It leads to conclusion that Toni Morrison rejects stereotypical notions of masculinities, calling for the humanization of society by means of formation of unbiased relationships.

Key words: masculinity, gender, race, femininity, identity, stereotype, humanization, psychologism.